

ORTA GELİR TUZAĞI: TÜRKİYE ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Sinan ALÇIN*, Billur GÜNER**

Özet

Gelişmekte olan ülkelerin büyüme potansiyelinin sürdürülebilirliği iktisat biliminin önemli araştırma sorularındandır. Kişi başına düşen milli gelir bakımından orta gelir grubundaki ülkelerin bu seviyeyi aşamayıp, yüksek gelirli ülkeler grubuna geçememesi Orta Gelir Tuzağı (OGT) olarak adlandırılmaktadır. Türkiye 1955-2005 yıllarında düşük orta-gelir grubu ülkeleri arasında, 2005 yılından itibaren ise yüksek-orta gelir grubu ülkeleri arasında yer almaktadır. Türkiye orta gelir grubunda yer alan ülkeler arasında bu gelir grubunda en uzun süre kalan üç ülkeden biridir ve OGT'ye yakalanma olasılığı iktisatçılar arasında tartışılmaktadır. Bu çalışmada, OGT kavramı, Türkiye'nin OGT'ye düşme olasılığı ve Türkiye'nin yüksek gelir grubu ülkeleri arasında yer almasının mümkün olup olmadığı tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Büyüme, Ekonomik Kalkınma, Teknolojik Gelişim.

Jel Sınıflaması: O4,O1,O3.

THE MIDDLE INCOME TRAP: AN ASSESSMENT OF TURKEY

Abstract

Economic growth potential of developing countries and its sustainability is one of the important research areas of economics. The middle income countries' challenge to reach the high income countries is called Middle Income Trap (MIT). Turkey was among low-middle income countries group between the years of 1955-2005 and since 2005 Turkey belongs to the high-middle income countries group. Turkey is one of the longest remaining countries in the middle income group and whether Turkey fell into Middle Income Trap or not has been subject to discussion among economists. In this study, by explaining the MIT, the contingency of Turkey's falling into Middle Income Trap (MIT) will be analyzed and the possibility of Turkey's reaching to the high-income countries group will be discussed.

Keywords: Economic Growth, Economic Development, Technological Development.

JEL Classification: O4,O1,O3.

* Doç. Dr., İstanbul Kültür Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, s.alcin@iku.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr., İstanbul Kültür Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, b.senigne@iku.edu.tr

1. Giriş

Ekonomik kalkınmada Doğu Asya ülkelerinin dünyanın en dinamik bölgesi olması sebebiyle her dört yılda bir Dünya Bankası bu ülkelerin ekonomik kalkınma deneyimleri üzerine çalışmalar yayınlamaktadır. 2007 yılında yayınlanan raporda ilk defa “Orta Gelir Tuzağı (OGT)” konusuna değinilerek, orta gelir grubuna dâhil ülkelerin düşük ve yüksek gelir grubuna dâhil ülkelerden daha düşük hızlarda büyüdüklarine dikkat çekilmiştir. Dünya Bankasının söz konusu raporu ile birlikte “OGT” iktisatçılar arasında daha çok tartışılmaya başlamıştır¹. Türkiye’nin de orta gelir grubunda bulunan bir ülke olması nedeniyle OGT son yıllarda Türkiye ekonomisi üzerinde de en çok tartışılan konularından biridir.

Dünya ekonomi tarihi incelendiğinde, yüksek ekonomik büyüme yıllarından sonra ülkelerin durgunluğa girdiği gözlemlenmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrası sömürgecilikten kurtulan gelişmekte olan ülkeler, kendilerine hedef olarak gelişmiş ülkeler düzeyine ulaşmayı seçmişlerdir. Fakat bu ülke örnekleri incelendiğinde birçoğunun bunu gerçekleştiremediği göze çarpmaktadır. 1950 yılı sonrası incelendiğinde, düşük-orta gelir grubuna dâhil olan ülkelerin alt gelir grubuna düşmemeleri için yıllık milli gelirlerinde en az %4,7 artış göstermeleri ve üst-orta gelir grubunda yer alan ülkelerin de üst-orta gelir tuzağına düşmemeleri için yıllık en az %3,5 kadar kişi başına düşen milli gelirlerinde artış gerçekleştirmeleri gerektiği görülmektedir². Dünya Bankası verilerine göre, 1960 yılında 101 orta gelirli ülkeden 2008 yılında sadece 13 ülke (Ekvator Ginesi, Yunanistan, Hong Hong, İrlanda, İsrail, Japonya, Mauritius, Portekiz, Porto Riko, Kore, Singapur, İspanya ve Tayvan) orta gelir düzeyini aşabilmiş ve yüksek gelirli ülke grubuna geçebilmiştir³.

Görel olarak az gelişmiş ülkelerde yaşanan yüksek büyüme hızının önünde sonunda yavaşlayacağı düşünülmesinin ardında birçok sebep yatmaktadır. Öncelikle ekonomik gelişmede geç kalmış ülkelerde yaşanan büyümenin ardında demografik dönüşüm yatmaktadır. İlk başlarda ülke kalkınmasında olumlu etki yaratan doğurganlık oranı gibi demografik özellikler kalkınma ile beraber değişmeye ve düşmeye başlar. İkinci olarak ise, gelişmekte olan ülkelerdeki hızlı büyüme başta kırsal bölgelerdeki tarım kesiminde çalışan işsiz insanların imalat sanayi gibi geleneksel sektörlere kaymasıyla gerçekleşir. Fakat imalat sanayinde işçi ihtiyacı görece azaldığı zaman ve imalat sanayi gelişmesini tamamladığında, hizmetler sektörü gibi verimliliği artırmanın çok daha zor olduğu sektörler öne çıkmaya başlar. Bu bağlamda büyümedeki yavaşlamalar ile toplam faktör verimliliğindeki (TFV) yavaşlamalar arasında doğrudan bir bağdan söz etmek mümkündür⁴.

¹ Fang Cai, F, ”Is There a “Middle-Income Trap?” Theories, Experiences and Relevance to China”, **China&World Economy**, Vol.20, , No.1, 2012, s.49-50.

² Jesus Felipe ve diğerleri, “Tracking the Middle-income Trap: What Is It, Who Is in It, and Why?” **Levy Economics Institute Working Paper**, No:715, 2012, s.5-6.

³ Erinç Yeldan ve diğerleri, **Orta Gelir Tuzağından Çıkış: Hangi Türkiye**, Türkonfed , 2012, s.4.

⁴ B. Eichengreen, “Escaping the Middle Income Trap”, http://www.kansascityfed.org/publicat/sympo/2011/Eichengreen_final.pdf, Erişim Tarihi (01.03.2015)

Türkiye'nin 2003-2014 yılları arasında reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) büyümesi ortalama %4.8 olarak gerçekleşmiştir. Fakat Türkiye'nin 2002-2006 yılları arasında gerçekleştirdiği ortalama %7,2 olan büyüme hızını 2008-2013 yılları arası dönem için ortalama %3,9'a düşürmesi, Türkiye'nin orta gelir tuzağına düşüp düşmeyeceği konusunun iktisatçılar arasında sıkça tartışılmaya başlanmasına yol açmıştır. Ayrıca önümüzdeki dönemde de beklenen büyüme hızı hükümet ve uluslararası kuruluşlar tarafından aşağıya doğru revize edilmiştir. Revize edilen Orta Vadeli Program (OVP) 2015-2017'de, 2014 yılı büyüme hedefi %4'den %3,3'e ve 2015 yılı için büyüme hedefi %5'den %4'e düşürülmüştür⁵. Türkiye'nin bir üst gelir grubuna çıkması önündeki en önemli sorunlardan birinin büyüme hızında yaşanan yavaşlama olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin OGT'nda olup olmadığı ve mevcut durağan büyüme eğilimini aşma potansiyelinin tartışılması bu çalışmanın temel hattını oluşturmaktadır.

2. Orta Gelir Tuzağı Nedir?

Özellikle son 200 yılda teknolojik ilerleme ve endüstriyel gelişmeler, dünyanın en zengin ülkelerinin gelirlerini sürekli arttırmış, bu bağlamda ülkeleri düşük, orta ve yüksek gelir gruplarına ayırmak için tanımlanan gelir kategorilerinin dinamik bir yapıya sahip olma gereksinimi doğmuştur. 1920 yılından bu yana dünyanın ekonomik lideri kabul edilen Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) gelir düzeyine göre ülkelerin gelir düzeyini karşılaştırmak ise genel kabul gören bir yaklaşım olmuştur⁶.

Orta gelir grubuna dahil olan ülkelerin belirlenmesinde ABD'nin referans ülkesi olarak kabul edilmesi doğaldır. 125 yıllık büyüme verileri incelendiğinde yaklaşık olarak ABD'nin %1.8'lik bir büyüme oranını yakalamış olduğu gözlemlenmektedir. Buna göre ABD'nin kişi başına gelirinin (PPP-uyarlanmış sabit fiyatlar ile) %8-%36 bandında kalan ülkeler OGT'de olma kriteri olarak gösterilmektedir⁷.

Orta gelir düzeyi ölçüsü olarak bugün ABD'nin kişi başına GSYİH'sine dayanan bu ilk tanımın yanında Dünya Bankasının kişi başına gelire göre yaptığı sınıflandırma da kullanılmaktadır. Dünya Bankasının 2013 yılı Dünya Kalkınma Raporu'nda ülke ekonomileri şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

⁵ Orta Vadeli Program (OVP), www.kalkinma.gov.tr, Erişim Tarihi (15.11.2014)

⁶ Wing Thye Woo, "China Meets the Middle Income Trap: The Large Potholes in the Road to catching-p", **Journal of Chinese Economic and Business Studies**, Vol. 10, No.4, 2012, s.313-336.

⁷ Peter E. Robertson, Longfeng Ye, "On the Existence of a Middle Income Trap", **Economic Discussions Working Papers**, No:12-13, 2013.

Tablo 2.1. Dünya Bankası Sınıflandırmasına Göre Ülke Grupları

Ekonomiler	Kişi başına yıllık ortalama gelir
Düşük gelirli ekonomiler	1.035 doların altı
Alt gelirli ekonomiler	1.036 – 4.085 dolar arası
Orta gelirli ekonomiler	1.036 – 12.615 dolar arası
Üst orta gelirli ekonomiler	4.086 – 12.615 dolar arası
Yüksek gelirli ekonomiler	12.616 dolar ve üzeri

Kaynak: Worldbank, **World Development Report 2013**, <http://data.worldbank.org> (Erişim Tarihi 01.08.2014)

OGT ilişkin diğer farklı bir tanımla Eichengreen v.d. tarafından ortaya konmuştur. Bu çalışmaya göre yıllık ortalama kişi başı gelir seviyesi 16.000 doları aşan ülkeler bir üst gelir grubu olan yüksek gelirli ülkeler kategorisine girmektedir⁸. Kharas ve Kohli tarafından yapılan diğer bir çalışmada ise kişi başına geliri 1.000-10.000 dolar arası olan ülkeler düşük ve orta gelirli, 10.000 dolar üzerinde olan ülkeler ise yüksek gelirli ülkeler olarak sınıflandırılmıştır⁹. 1950-2004 yılları arası dönemi 124 ülkeyi kapsayan bir başka çalışmada ise ülkeler kişi başı gayri safi milli hasıllarına göre şu şekilde gruplanmıştır: Geliri 0-2.000 dolar arası olan ülkeler alt gelir grubu, 2.000-7.250 dolara arası olan ülkeler alt orta gelir grubu, 7.250-11.750 dolar olan ülkeler üst orta gelir grubu ve 11.750 dolar ve üstü olan ülkeler yüksek gelir grubu olarak gruplandırılmıştır¹⁰.

Orta Gelir Tuzağı, esas olarak gelişmekte olan ülkeler için geçerli olan bir kavramdır. OGT, kişi başına gelir bakımından orta gelir düzeyine erişmiş ülkelerin, bu seviyeyi aşamaması, burada sıkışıp kalması ve yüksek gelir grubuna geçememesi şeklinde özetlenebilir. İktisat teorisinde büyüme ve büyümenin kaynakları konusundaki ana akım görüşe göre, büyümenin ilk evrelerinde ülkeler geleneksel tarım ağırlıklı üretimden hafif tüketim malları üretimine geçerler ve bu dönemde büyüme göreceli ivme kazanır. Tarım kesimindeki işgücü fazlası yeni sanayiye yönelirken, sermaye yüksek kârlar nedeniyle yoğunlaşmakta ve nispeten yüksek büyüme oranları gözlemlenmektedir. Fakat ülkeler, orta gelir grubuna yaklaştıkça, yüksek kârlar düşme eğilimine girer, teknoloji eskir ve büyüme hızlarında yavaşlama görülür. Bu durumda artık büyümenin kaynaklarının yerini üretim değil, üretkenlik alır ve Araştırma Geliştirme (Ar-Ge), beşeri sermaye gibi faktörler öne çıkmaya başlar. Ülkelerin söz konusu durumdan çıkmakta yaşadıkları zorluklar da “Orta Gelir Tuzağı” olarak adlandırılmaktadır¹¹.

⁸ Eichengreen, a.g.m.

⁹ Homi Kharas ve Harinder Kohli, “What Is the Middle Income Trap, Why do Countries Fall into It, and How Can It Be Avoided?”, **Global Journal of Emerging Market Economies**, 2011, s.286-288.

¹⁰ Felipe ve v.d., a.g.m., s.22.

¹¹ Yeldan a.g.e., s.25

Esas olarak OGT, sadece teknoloji ve kaynak kullanım meselesi ile de ilgili değildir. 2012 yılında Felipe vd. tarafından yapılan bir araştırmada sermaye yatırımlarının GSYİH'ye oranı ya da dışa açıklık da ülkelerin gelişmişlik düzeyine etki edebilecek faktörler olarak ele alınmıştır. Düşük gelirli ülke kategorisinden yüksek gelirli ülke kategorisine geçen ülkelerin izledikleri yol aslında benzerlik göstermektedir. Bu aşamalar şu şekilde özetlenebilir¹².

Düşük gelir grubuna dâhil ülkelerin genel ekonomik görünümü; kaynak yetersizliği, ekonomik kırılganlığın yüksek olması, tarıma dayalı ekonomi ve dış ekonomik yardımlara bağımlılık olarak özetlenebilir. İmalat sanayi ise bu ülkelerde yok ya da yok denecek kadar azdır. Ohno tarafından bu aşama, "aşama sıfır" olarak adlandırılmaktadır.

İktisadi kalkınma, ülkelere gelen doğrudan yabancı yatırımların da katkısıyla daha çok hafif sanayi ürünlerinin üretimine geçiş süreci ile başlar. "Aşama bir" olarak adlandırılan bu dönemde daha çok aramalı ve hammadde ithal edilir ve işgücü ise henüz nitelikli bir hale gelmemiştir.

İkinci aşamaya gelindiğinde artık aramalı üretiminde yerli firmalar da piyasada yer almaktadır ve yerli firmalar daha rekabetçi hale gelmişlerdir. Fakat bu aşamada yabancı yatırımcıların piyasada hâkimiyetleri söz konusudur. Bu da yerli beşeri sermayenin yeterince bilgi birikimine sahip olmamasını beraberinde getirmektedir. Dışa bağımlılık azaldıkça, ülke yüksek kaliteli sanayi malları ihracatçısı konumuna gelecektir. Son aşamada ise, ülke hem piyasaya yeni ürün sunma hem de küresel piyasa trendlerini yönetebilecek konuma gelecektir. Japonya, ABD ve bazı Avrupa Birliği (AB) ülkeleri buna örnek olarak verilebilir.

Ohno'nun sınıflandırmasının bir öncülü olarak R.W. Rostow'un İktisadi Gelişmelerin Merhaleleri olarak betimlediği ve az gelişmiş (geç-kapitalist) ülkeler için gelişmiş (erken-kapitalist) ülkeleri yakalama üzerine kurgulu beş aşamasını hatırlamak gerekir. Rostow yaklaşımında¹³ az gelişmiş ülkelerin beş aşamadan (Geleneksel Toplum, Kalkışa Hazırlık, Kalkış, Olgunlaşmaya Gidiş ve Kitle Tüketim Çağı) geçerek gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşacaklarını öngörür. Bu yaklaşım içerisinde az gelişmiş ülkelere sunulan "yakınsama reçetesi" *'eğer mevcut patikadan sapmazsan bir süre sonra öndeki ülkelere yetişebilirsin'* biçiminde özetlenebilir.

Mevcut OGT tartışmalarında, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler ortak bir düzeydeymişesine değerlendirilmektedir. Öyle ki, büyüme sürecinde yapısal dönüşümü (tarımdan imalata, sanayiden hizmetlere doğru kaynak tahsisi) tamamlamış ülkelerin verimlilik artış biçim ve nedenleri ile henüz yapısal dönüşümünü tamamlayamamış ülkelerdeki verimlilik artışının içeriği karıştırılmaktadır. Örneğin, kapitalist sanayileşme sürecinde ileri aşamalara erişmiş ve tasarım konusunda güç sahibi olmuş bir ülkede gerçekleşen Ar-Ge harcamasının büyüme üzerindeki etkisi ile az gelişmiş ül-

¹² Kenichi Ohno, "Avoiding the Middle-Income Trap: Renovating Industrial Policy Formulation in Vietnam", *ASEAN Economic Bulletin*, Vol. 26, No. 1, 2009, s.26.

¹³ R. W. Rostow, **İktisadi Gelişimin Merhaleleri**, Çev: Erol Güngör, 2. Baskı, Kalem Yayınları, İstanbul, 1980, s.18.

kede gerçekleştirilen Ar-Ge harcamasının sonuçları birbirinden farklı olacaktır. Sonuç üzerindeki farklılık esas olarak verili ekonomik ilişkiler bütününe yansımış olacaktır. Yapısal dönüşüm sürecini tamamlamış ülkede araştırmacıların somut teknolojik inovasyon geliştirme konusunda etkili olmaları beklenirken dönüşüm sürecini tamamlamamış bir ülkede araştırma faaliyetlerinin ya çok genel temel bilim konularına ya da ikincil sosyal konulara yoğunlaşmakta oldukları düşünülebilir.

OGT'nin aşılması konusunda ülkelerin mevcut sektörel düzeyleri ve yapısal nitelikleri dikkate alınmadan genel bir "yakınsama reçetesi" sunulması mümkün değildir.

3. Orta Gelir Tuzağının Aşılması Tartışmaları

Orta gelir tuzağına düşmekten kurtulmak ve yüksek gelir grubu ülkeler seviyesine erişmek birçok gelişmekte olan ülke için önemli bir amaç olmakla birlikte gerçekleşmesi her zaman kolay olmamaktadır. Ülkelerin izleyebileceği iktisat politikaları konusunda da tam bir uzlaşma söz konusu değildir.

Orta gelir grubundan üst gelir grubuna geçebilen ülkeler incelendiğinde iki önemli faktör göze çarpmaktadır¹⁴. Bunlardan ilki, bu ülkelerin toplam faktör verimliliğine dayalı büyüme başarımlarıdır.

İktisadi büyümenin kaynaklarını belirlerken üretim faktörlerindeki artışa dayalı klasik teorilerin yetersiz kalması sonucunda yeni teoriler ortaya atılmıştır. Bu bağlamda büyümenin üretim faktörlerinin miktarındaki değişmeye bağlı olmayan kısmına, diğer bir deyişle sadece teknolojik gelişmelere dayalı mal ve hizmet miktarındaki artışlara toplam faktör verimliliği (TFV) ya da Solow artışı denmektedir. Esas olarak TFV, sadece teknolojik ilerlemeden sağlanan büyüme oranını vermektedir. Solow'un 1957 yılında yaptığı çalışmada ABD'de özel sektörün büyümesi incelenmiş ve savaş sonrası dönemde hasıladaki artışın yaklaşık yarısının TFV'deki gelişmelere dayandığını ortaya koymuştur¹⁵.

Büyüme muhasebesi ile büyümenin kaynakları ayrıştırılarak, ülkeler arası büyüme farklılıklarının kaynakları tespit edilebilir, ve büyümenin itici gücü olan büyüme faktörü veya TFV belirlenebilir. Orta gelir tuzağından kurtulmak için toplam faktör verimliliğine dayalı büyüme stratejisi belirlenmesi önemli bir unsurdur.

Krugman'ın 1997 yılında TFV ve büyüme üzerine yayınladığı ve 77 gelişmekte olan ülkeyi kapsayan çalışmasında, 1970-1990 yılları arasında seçili ülkelerdeki TFV değişiminin artı eksi %10'luk bir aralıkta olduğu, fakat TFV büyümesinin %50'leri aştığı birçok gelişmekte olan ülkede ilgi çekici yüksek büyüme hızları gerçekleştiği görülmüştür. Bu ülkelerden bazıları; Singapur, Tayvan, Çin, ve Hindistan'dır¹⁶.

¹⁴ Kharas ve Kohli, a.g.m., s. 286-288.

¹⁵ Robert M. Solow, "Technical Change and The Aggregate Production Function", **The Review of Economics and Statistics**, Vol. 39, No.3, 1957, s.312-320.

¹⁶ Paul Krugman, "The Myth of Asia's Miracle", **Foreign Affairs**, Sayı:November-December, 1994, s.62-78.

Toplam faktör verimliliğinin artışında eğitim sisteminin niteliksel dönüşümü önemlidir. Eğitim sisteminin yenilenebilir ve sürdürülebilir bilgi ile inovatif özelliklerinin yapılandırılması gerekmektedir. Eğitim sisteminin ve dolayısıyla nitelikli insan gücü potansiyelinin iyileştirilmesi için bilim ve sanayi politikalarıyla bütünleşik bir eğitim sistemi oluşturulması gerekmektedir.

OGT'den kurtulmak için ikinci önemli faktör ise uzmanlaşmadır. Uzmanlaşma ile düşük verimli aktivitelerden yüksek verimli alanlara geçişin mümkün olduğu örnekler gözlemlenmektedir. 1970'li yıllardaki konumu itibarıyla Türkiye ile çok yakın durumda bulunan Güney Kore'nin mikro-elektronik ve yarı iletken teknolojisindeki başarıları buna bir örnektir.

1960'lı yıllarda ekonomik kalkınma bakımından Türkiye'ye benzerlik gösteren Güney Kore, daha sonraki yıllarda süratli bir gelişim sürecine girmiştir. Güney Kore'nin gelişimi değerlendirilirken, kimi ulusal geleneklerden kaynaklanan, kimi ise devlet politikasına dayandırılacak çok sayıda başka unsurların dikkate alınması gerekmektedir¹⁷. Güney Kore'nin son 40-50 yıllık dönemde eğitim ve Ar-Ge faaliyetleri konusunda izlediği politikalar ve ulaştığı hedefler önemlidir. Sanayinin teknolojik yenilik yaratılmasına zemin hazırlamak üzere 1960 yılında 18 yaşın üzerinde %5 olan yükseköğretim mezun sayısını, son yıllarda %60'ın üzerine taşıyan Güney Kore, 1960'lı yıllarda GSYİH içinde Ar-Ge harcamalarının binde 4'lük payını son yıllarda %3'e kadar çıkarmıştır¹⁸.

Güney Kore, dünya teknolojisine yetişmeyi ve özellikle de jenerik teknolojilere egemen olmayı odak noktası alan, ulusal bir stratejiye sahiptir ve sanayi, eğitim ve Ar-Ge konusunda bu stratejinin gereklerine göre belirlenmiş, tümleşik bir tekno-ekonomi politikası izlemektedir. Tıpkı List'in formülasyonunda olduğu gibi, dünya teknolojisini edinmek, ama asıl önemlisi, yenilik yaratabilme ve edinilen teknolojiyi bir üst düzeyde yeniden üretebilme becerisini kazanmak, izlenen stratejinin ana eksenini oluşturmaktadır.¹⁹Güney Kore, teknoloji edinimi ve üretilmesinde, yabancı sermaye yatırımlarını belirleyici kriter olarak kullanmamış, daha çok yatırım malları ithal ederek geliştirme yolunu seçmiştir. 1960'lı yıllarda "olduğu gibi taklit" niteliğinde teknoloji üretiminin ve güçlendirilen eğitim sisteminin olumlu sonuçlarının milli Ar-Ge faaliyetleri ile desteklenmesi sonucunda, özgün ürün elde etme becerisi kazanılmıştır.

Yukarıda bahsedilen faktörlere ek olarak, OGT'den kurtulmak isteyen ülkelerin yapması gerekenler ülkeden ülkeye fark gösterse de, bazı ortak noktalar öne çıkmaktadır. Kharas ve Kohli tarafından 2011 yılında yapılan çalışmada ekonomik

¹⁷ OECD, **Reviews of National Science and Technology Policy : Turkey**, No: 1468. Paris,1996.

¹⁸ Sinan Alçın, **Teknolojik Determinist Kalkınma Aracı Olarak Teknoekonomi Politikaları**, İstanbul, Tarem Yayınları, 2010, s. 134.

¹⁹ Ahmet Göker, A. "Niçin Bilim ve Teknoloji Politikası, Tarihsel Gelişim, Dünya Örnekleri ve Türkiye", TÜBİTAK Bilim Kurulu Toplantısı, <http://www.inovasyon.org/html/AYK.BilimKuruluSunus98.htm>, (Erişim Tarihi: 15.11.2014)

büyüme içerisinde hizmetler sektörünün payının artmasının OGT aşılması bakımından önemli olduğu vurgulanmaktadır²⁰. 1960'ların ortasından itibaren Fordist sanayi üretiminde kapitalist rekabete bağlı olarak ortaya çıkan kar oranlarında düşme eğilimi, üretimin uluslararası dikey disintegrasyonunu hızlandırmış ve buna bağlı olarak da özellikle gelişmekte olan ülkelerde hizmetler sektörünün toplam hasıla içerisindeki payının giderek artmasına neden olmuştur.

4. Türkiye Ekonomisi Açısından Orta Gelir Tuzağı

Bu bölümde, Türkiye ekonomisinin genel durumu OGT'nin aşılması kapsamında değerlendirilirken, OGT'den çıkış potansiyeli ve politika önermeleri yer almaktadır.

4.1. Genel Durum

Türkiye, 1950 yılında düşük-orta gelir düzeyini yakalamış ve 2005 yılına kadar geçen 50 yıl boyunca bu grupta kalmıştır. 2005 yılı sonrası ise üst-orta gelir grubuna dâhil olmuştur. Bu gruptaki diğer ülkelerle kıyaslandığında Türkiye'nin çok uzun bir süredir bu grupta olduğu söylenebilir. Türkiye, Bulgaristan ve Kosta Rika ile birlikte orta gelir düzeyinde en uzun süre kalan üç ülkeden biridir.

Tablo 4.1. Seçilmiş Ülkelerin Orta Gelir Düzeyinde Geçirdikleri Yıl ve Ortalama Büyüme Hızları

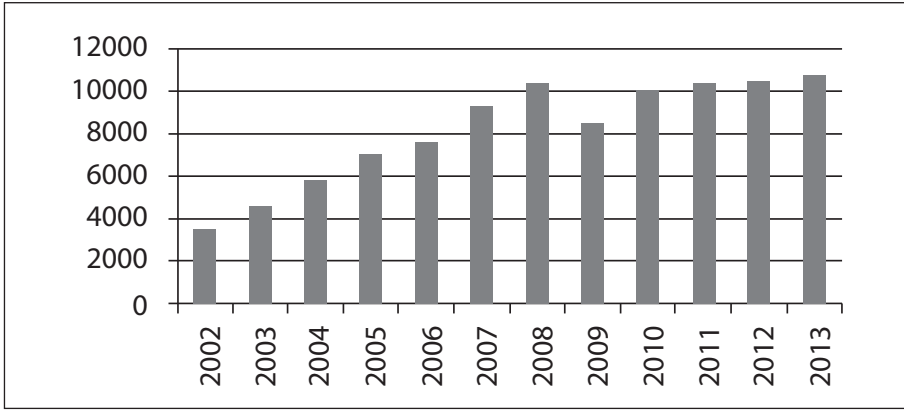
ÜLKE	Düşük-Orta Gelir Düzeyine Ulaştığı Yıl	Yüksek- Orta Gelir Düzeyine Ulaştığı Yıl	Düşük-Orta Gelir Düzeyinde Geçirilen Süre	Geçiş Dönemi Ortalama Büyüme Hızı
Çin Halk Cum.	1992	2009	17	7,50
Malezya	1969	1996	27	5,10
Kore	1969	1988	19	7,20
Tayvan	1967	1986	19	7,00
Tayland	1976	2004	28	4,70
Bulgaristan	1953	2006	53	2,50
Türkiye	1955	2005	50	2,60
Kosta Rika	1952	2006	54	2,40
Umman	1968	2001	33	2,70

Kaynak: Felipe, Abdon ve Kumar, "Tracking the Middle Income Trap: What Is It, Who Is In It and Why" *Levy Economics Institute Working Paper*, No:715, 2012,s.22.

²⁰ Kharas ve Kohli, a.g.m., s.286-288.

Türkiye’de kişi başına milli gelirin son 10 yılda 3.000 ABD doları seviyesinden 10.000 ABD dolarının üzerine yükselmesi Türkiye’nin OGT’ye düşmekte olduğu ve buradan nasıl kurtulabileceği konusundaki tartışmaları artırmıştır. Son üç hükümet döneminde Türkiye’nin 2023 yılında 25.000 ABD doları kişi başına gelir seviyesine ulaşacağı iddiası/hedefi bulunmakla birlikte geriye doğru kişi başına düşen GSYİH büyüme eğilimine bakıldığında (Şekil 4.1) bu hedefin gerçekleştirilebilirliği de olanaklı gözükmemektedir. Şekil 4.1’de gösterildiği gibi; 2008 Krizi sonrasında kişi başına milli gelir artışının yavaşlama seyrine girdiği ve bunun yeni bir eğilim meydana getirdiği söylenebilir.

Şekil 4.1. Türkiye Kişi Başı GSYİH Büyümesi (2002-2013)

Kaynak: TİM (Türkiye İhracatçılar Meclisi) verilerinden derlenmiştir, www.tim.org.tr (Erişim Tarihi 20.08.2014)

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Araştırma Merkezinin “Türkiye’de ve Dünyada Gelir Dağılımı” isimli çalışmasında, 2002-2012 yılları arasındaki dönemde Türkiye’de kişi başına gelirin 7.000 ABD doları arttığı görülmüştür. Buna karşın aynı dönemde Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde 13.609 ABD doları ve Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ülkelerinde ise 14.170 ABD doları artmıştır²¹. Bu bağlamda gelişmiş ülkeler ile arasındaki uçurumu kapatmak isteyen Türkiye’nin önümüzdeki dönemde daha yüksek büyüme hızlarını yakalaması gerekmektedir.

Orta Vadeli Program (2015-2017) çerçevesinde 2015, 2016 ve 2017 yılları için öngörülen kişi başına düşen GSYİH tahminleri sırasıyla; 10.936, 11.541 ve 12.229 ABD doları olacağı öngörülmekte olup, geriye kalacak altı yıl içinde (2017–2023) bu rakamın ikiye katlanması hedefi zorluğunu korumaktadır.

²¹ Bugün Gazetesi, 28.06.2014, s.5

4.2. Türkiye İçin OGT'den Çıkış Önerileri

Türkiye'nin OGT'den çıkış için çözüm üretmesi gereken politika alanlarına ilişkin öneriler aşağıdaki başlıklarda sunulmaktadır.

4.2.1. Toplam Faktör Verimliliği Artışı Sağlanması

Türkiye'nin yüksek gelirli ülkeler grubuna geçebilmesi için ekonomik büyümenin kaynaklarını doğru bir şekilde belirlemesi gerekmektedir. Bu bağlamda TFV, hem ülkeler arasındaki büyüme farklılıklarının nedenlerini hem de büyümenin itici gücü olarak hangi üretim faktörünün daha etkin olarak kullanıldığını belirlemesi açısından önemlidir.

Genelde Türkiye ekonomisi için büyüme ve TFV üzerine yapılan analizlere literatürde sıkça rastlanmamaktadır. Yapılan çalışmaların daha çok firma ya da sektörel bazda olduğu dikkat çekmektedir. Türkiye ekonomisi üzerine yapılan sınırlı çalışmada elde edilen bulgular şu şekildedir: 2002 yılında Deliktaş tarafında imalat sektörü üzerine yapılan araştırmada, toplam faktör verimlilik değişme endeksine göre teknolojik ilerlemenin en yüksek görüldüğü sektör orman ürünleri sanayi ve metal eşya alt sektörleridir. Tuncer ve Özüğurlu tarafından 2006 yılında yapılan bir başka çalışmada ise 1982-2000 yılları arasında sermaye ve TFV katkılarının hasıla büyümesine etkisi oldukça fazlayken, emek sektörünün büyümeye katkısı altyapı ve hizmetler hariç sınırlı seviyede olduğu bulunmuştur. Saygılı, Cihan ve Yurtoğlu'nun 1972-2000 dönemi için yaptıkları bir diğer çalışmada kişi başına çıktı artış düzeyinin TFV ve teknolojik gelişme düzeyi artışı ile pozitif bir ilişki içinde olduğu görülmüştür. Aynı dönemde Türkiye'de TFV'nin büyümeye katkısı %15'ler dolayında olduğu görülmüştür²².

Türkiye'de büyümenin kaynakları ve verimlilik göstergeleri 1976-2009 dönemi için incelendiğinde, TFV büyümeye katkısının çok az olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durumda Türkiye'nin ekonomik büyümesinin teknolojik gelişmeden ziyade üretim faktörlerindeki artıştan kaynaklandığı söylenebilir²³. Yine aynı çalışmada, 1976-2009 döneminde ekonomide sermaye stokunun yıllık ortalama %4.9 arttığı saptanmıştır. Tarım sektöründe yıllık ortalama sermaye stoğu büyüme oranı %2.39, sanayi sektöründe %4.36 ve hizmetler sektöründe %5.48 olarak saptanmıştır. Bu bağlamda hizmetler sektörü sermaye birikiminin en fazla olduğu sektör olarak göze çarpmaktadır. Söz konusu dönemde sermaye stoğunun tarım ve sanayiden alınarak hizmetler sektörüne aktarıldığı söylenebilir²⁴.

²² Hasan Vergil ve Tezcan Abasız, "Toplam Faktör Verimliliği, Hesaplanması ve Büyüme İlişkisi: Colins Bosworth Varyans Ayırıştırması, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 16, 2008/2, s.160-188.

²³ Nazlı Saylam Bölükbaş, "Sermaye Verimliliği ve Toplam Faktör Verimliliği Hesaplanması: Ülkeler Arası Karşılaştırılmalı Bir Analiz", **Kalkınmada Anahtar Verimlilik**, Kasım 2011, Sayı 275.

²⁴ Bölükbaş, a.g.m.

4.2.2. Hizmetler Sektöründe Katma Değer Artışı Sağlanması

Ülkelerde imalat sanayinin gelişimini tamamlamasıyla, hizmetler sektörü gibi verimliliği artırmanın çok daha zor olduğu sektörler öne çıkmaya başlar. Gelişmekte olan ülkelerde hizmetler sektörünün gelişiminin itici gücünü üretimin uluslararası yeniden yapılanması ve yeni iş bölümü oluşturmaktadır. Türkiye ekonomisi için hizmetler sektörünün gelişimini aşağıdaki tablodan incelemek mümkündür. Türkiye’de hizmetler sektörü gelişme halindedir ve 2012 yılı verilerine göre GSYİH’deki payı %57,6’dır ve 2005 yılından itibaren yaklaşık ortalama %5’lik bir büyüme hızına sahiptir. Önümüzdeki yıllarda hizmetler sektörünün payının toplam üretim içerisindeki payının artmaya devam edeceği tahmin edilmektedir.

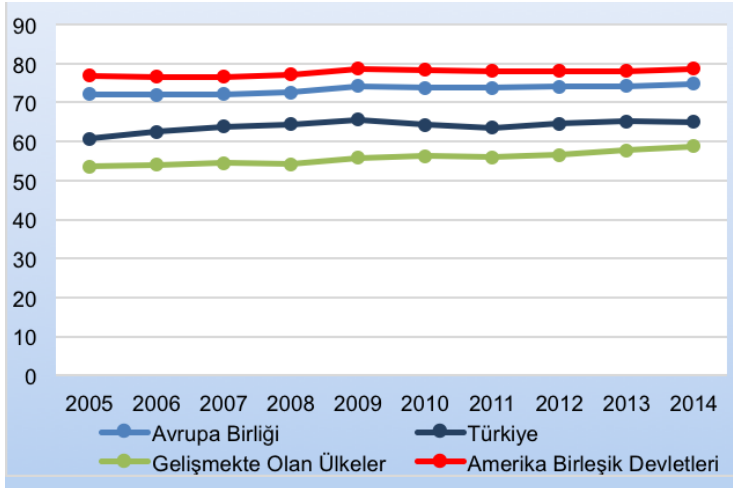
Tablo 4.2. Ana Faaliyet Kollarına Göre Sabit Fiyatlarla GSYİH (1998)

	GSYİH		TARIM		SANAYİ		HİZMETLER	
	Sektör	Büyüme	Sektör	Büyüme	Sektör	Büyüme	Sektör	Büyüme
	Payları	Hızı	Payları	hızı	Payları	Hızı	Payları	Hızı
YIL	%	%	%	%	%	%	%	%
1998	100,0	-	12,5	-	32,6	-	51,7	-
1999	100,0	-3,4	12,2	-5,7	32,2	-4,6	52,8	-1,3
2000	100,0	6,8	12,2	7,1	32,1	6,3	52,8	6,6
2001	100,0	-5,7	11,9	-7,9	30,9	-9,1	55,5	-0,9
2002	100,0	6,2	12,2	8,8	30,4	4,6	54,7	4,8
2003	100,0	5,3	11,4	-2,0	31,2	7,8	54,1	4,1
2004	100,0	9,4	10,7	2,8	31,9	11,8	54,3	9,7
2005	100,0	8,4	10,6	7,2	32,0	8,7	54,4	8,6
2006	100,0	6,9	10,0	1,4	32,9	10,2	54,5	7,1
2007	100,0	4,7	8,9	-6,7	33,3	5,8	55,4	6,4
2008	100,0	0,7	9,3	4,3	32,6	-1,3	56,3	2,3
2009	100,0	-4,8	10,1	3,6	31,3	-8,6	58,1	-1,8
2010	100,0	9,2	9,4	2,4	32,7	13,8	57,3	7,7
2011	100,0	8,8	9,2	6,1	33,0	10,0	57,3	8,8
2012	100,0	2,2	9,3	3,1	32,9	1,7	57,6	2,6

Kaynak: TÜİK, www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi 15.03.2014)

Şekil 2’de hizmetler sektörünün GSMH içindeki payı ABD, AB, GOÜ (gelişmekte olan ülkeler) ve Türkiye olarak karşılaştırılmalı verilmektedir. Gelişmiş ülkeler grubundaki ABD ve AB’nin hizmetler sektörünün GSMH içindeki payı GOÜ ve Türkiye’nin üzerindedir.

Şekil 4.2. Hizmetler Sektörünün GSMH İçindeki Payı (%)

Kaynak: Dünya Bankası, <http://data.worldbank.org/indicator/NV.SRV.TETC.ZS/countries/all?display=graph> , (Erişim Tarihi 20.07.2015)

Türkiye ekonomisinde –dünyadaki diğer ekonomiler gibi- hızlı bir hizmetleşme sürecinden geçildiği gözlemlenmektedir (Şekil 4.2). Türkiye'nin hizmet sektörünün birleşimi aşağıdaki Tablo 4.3'de verilmektedir.

Tablo 4.3. Türkiye Hizmetler Sektörü Alt Kalemleri Yüzde Dağılımı (2014)

Hizmet Sektörü Alt Kalemleri (%)	
Toptan ve perakende ticaret	13
Ulaştırma ve depolama	12
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	2
Bilgi ve iletişim	2,6
Finans ve sigorta faaliyetleri	13
Gayrimenkul faaliyetleri	4,6
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	2,6
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	1,9
Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik	2,9
Eğitim	2
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	1,2
Kültür, sanat, eğlence, dinlenme ve spor	0,2
Diğer hizmet faaliyetleri	0,9
Hanehalklarının işverenler olarak faaliyetleri	0,2

Kaynak: TÜİK, www.tuik.gov.tr, (Erişim Tarihi 22.07.2015)

Gelişmiş ekonomilerde hizmetler sektörü içinde yazılım ve bilişim gibi katma değeri yüksek tasarım alanlarının payı artarken, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde hizmet sektörünün ana gövdesini; lojistik, güvenlik, eğitim, sağlık ve bankacılık faaliyetleri oluşturmaktadır.

OVP'de (Orta Vadeli Program 2015-2017) hizmetler sektörüne önem verilmiş ve hizmet sektöründe katma değeri yüksek alanların payının ve ihracatının artırılması için bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı ve yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Hedefler önemli olmakla birlikte -aşağıda değinileceği gibi- Türkiye'de geçmişten günümüze hedeflerle gerçekleştirmeler arasında büyük farklar ortaya çıkmaktadır.

Dünya genelinde iletişim ve ulaşım alanlarındaki gelişmeler paralelinde sermaye hareketlerindeki artışın hizmetler sektörünün gelişme eğilimini artırdığı ve sanayi ve tarıma göre daha hızlı bir gelişim potansiyeli taşıdığı bir gerçektir. Ancak OGT tartışmaları bağlamında "hizmetleşme" hızından ziyade hizmet sektörünün bileşimi daha büyük önem taşımaktadır. Türkiye ekonomisi açısından değerlendirildiğinde OGT'nin aşılması için hizmet sektörünün bileşiminde % 25'lik yer tutan ticaret ve depolama faaliyetleri yerine bilgi-iletişim ve bunlara bağlı yazılım ve tasarım konularında daha fazla yatırım ve planlama gerekmektedir.

4.2.3. Yatırımların Ulusallaştırılması

Orta Gelir Tuzağına sıkışan ülkelerin üretimin finansmanı konusunda ciddi sorunlar yaşadığı gözlemlenmektedir. Söz konusu ülkelerin tasarruf oranlarının GS-YİH'ya oranının düşüklüğü, yatırımların yabancı sermaye (ağırlıklı olarak kısa vadeli sermaye hareketleri) hareketlerine bağımlı olması ve böylelikle bu ülkelerin kırılğan bir büyüme trendine sahip olarak OGT'den çıkışlarını zorlaştırmakta olduğu söylenebilir.

Özellikle, 2014 yılıyla birlikte Kırılğan Beşli (Fragile Five) olarak nitelenen grupta yer alan Türkiye için en önemli sorunların başında tasarruf yetersizliği ve tasarruf yetersizliğinin yol açtığı yatırım için yabancı finansman ihtiyacı bulunmaktadır.

Bir önceki bölümde de değinildiği gibi, Güney Kore, teknoloji edinimi ve üretilmesinde, yabancı sermaye yatırımlarını belirleyici kriter olarak kullanmamış, daha çok yatırım malları ithal ederek geliştirme yolunu seçmiştir. Yatırımın finansmanında sürekli olarak yabancı finansman bağıllığı durumu içinden çıkılmaz bir kısır döngüye dönüştürmektedir. Üretimin finansmanında yabancı sermaye kullanımı sürdükçe ülke, ara malı ve üretim bilgisinin yeniden-üretimi konusunda gelişmemekte ve yeniden-üretim aşamasında tekrar dış finansman ve yatırım ihtiyacı duymaktadır.

Türkiye ekonomisinde erken dönemde yaşanan dış açılma macerasının (1947 – 1960) kuruluş ve savaş yıllarındaki birkimi eritecek boyutta bir bağımlılığı beslemesi neticesinde 1962 yılıyla birlikte uygulamaya konulan kalkınma planlarıyla stratejik olarak benimsenen İthal İkameci Kalkınma ilkesi benimsenmiştir. 24 Ocak 1980 Kararlarına kadar süren planlı dönemin Güney Kore örneğinin aksine başarısızlıkla sonuçlanması ve dönem sonunda (1980) ithal mal ve yabancı yatırım miktarının artmış olmasının gerisinde de izlenen politikanın bütünlüklü niteliğinin yetersizliği önemli bir rol oynamıştır. Çok genel teşviklerin ya da çok mikro düzeyde kalan araştırma faaliyetlerinin sürdürülebilir biçimde taklit ve yeniden-üretim olanağı yaratması mümkün

değildir. Bu noktada, Türkiye ekonomisinde yatırımın ulusallaştırılması için kaynak ve amaç arasındaki bağın kuvvetlendirilmesi ile bütünlük ve uzun dönemli stratejilerin kararlılıkla uygulanması gerekmektedir. Ancak bu noktada, 1961 Anayasasında bir ödev olarak tanımlanan “planlama”nın 1982 Anayasası’nda kaldırılması ve mevcut kalkınma planlarının da kısa erimli hükümet programlarının ve hederflerinin gerekçelendirilmesinden ibaret olması itibarıyla değerlendirildiğinde, yatırımların ulusallaştırılması konusundaki potansiyel konusunda iyimser olmak mümkün değildir.

Orta gelir seviyesindeki ülkelerin dış ticarete, var olan ihraç ürünlerinin satışının artmasından çok yeni ürünler geliştirerek yeni pazarlar olanaklarına ulaşmaları daha önemlidir. İhracata yönelik üretici kesimlerin kalite, fiyat ve tüketici tercihleri konusunda küresel eğilimleri iyi takip edip buna göre stratejiler belirlemesi önemlidir. Bu bağlamda markalaşma, yeni ürün geliştirilmesi de sürdürülebilir büyümeyi destekleyici faktörler olarak kabul görmektedir. Ohno’nun yaklaşımında 2. Aşama olarak ifade edilen²⁵ düzeyde bir ülkede “dışa bağımlılık azaldıkça ülke yüksek kaliteli sanayi malları ihracatçısı konumuna gelecektir” vurgusu da önemlidir.

4.2.4. Yenilikçiliğin Artırılması

Bir ülkede yenilikçiliğin artması da o ülkenin gelişim potansiyeline ve dolayısıyla OGT’den çıkma olasılığını artırmaktadır. Tablo 4.4 incelendiğinde Türkiye’de yenilikçi girişimlerin yüzdesinin 2004 yılına göre yükselmediği hatta azaldığı dikkat çekmektedir. Bu da OGT’ye yakalanmak istemeyen ve bir üst gelir grubuna geçmek isteyen Türkiye için vurgulanması gereken bir husustur.

Tablo 4.4. Türkiye Ekonomisi Yenilik İstatistikleri (Yüzde Değişim)

	2004-2006	2006-2008	2008-2010	2010-2012
Yenilikçi girişimler	58,2	37,1	51,4	48,5
Ürün ve/veya süreç yeniliği faaliyetinde bulunan girişimler (devam eden ve sonuçsuz kalan dahil) -	31,4	29,8	35,2	27,0
Ürün ve/veya süreç yeniliği yapan	29,9	27,4	33,2	24,6
Ürün yeniliği yapan girişimler	22,0	21,7	24,4	17,7
Süreç yeniliği yapan girişimler	22,6	19,9	27,4	20,4
Ürün ve/veya süreç yeniliği faaliyeti sonuçsuz/yarıda kalan girişimler	5,4	4,9	5,0	3,7
Ürün ve/veya süreç yeniliği faaliyeti devam eden girişimler	17,5	12,6	14,6	14,2
Organizasyon ve/veya pazarlama yeniliği yapan girişimler	50,8	22,7	42,5	43,7
Organizasyon yeniliği yapan girişimler	43,2	12,7	24,7	31,7
Pazarlama yeniliği yapan girişimler	29,4	16,6	35,5	34,7

Kaynak: TÜİK, www.tuik.gov.tr, (Erişim Tarihi 01.03.2014)

²⁵ Ohno, a.g.m., s.25-43.

4.2.5. Eğitim ve Beşeri Sermayenin Güçlendirilmesi

Türkiye’de bölgeler arası gelişmişlik düzeylerinin ciddi farklılık göstermesi; nitelikli işgücünün belirli bölgelerde yoğunlaşması ve Türkiye’nin her bölgesinin büyümeye aynı oranda katkı yapma olasılığını ve toplumun gelirin tümünden adil biçimde pay alma olanağını da sınırlandırmaktadır.

Bu bağlamda OGT yakalanmamak için beşeri sermayenin niteliği önemlidir. Özellikle okullaşma oranı incelendiğinde Türkiye’nin gelişmiş ülkelerin gerisinde kaldığı söylenebilir.

Tablo 4.5. Türkiye Ortaöğretim Okullaşma Oranları ve Bileşenleri (2012-2015)

	Net okullaşma oranı (%)	Okul sayısı	Öğretmen sayısı	Öğrenci sayısı	Derslik sayısı	Şube sayısı	Okul başına düşen öğrenci sayısı	Şube başına düşen öğrenci sayısı	Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı
2012-2013	70,06	10418	254895	4995623	129566	170184	382	23	16
2013-2014	76,65	10955	278641	5420178	140560	177774	375	23	15
2014-2015	79,37	9061	298378	5691071	151661	200339	466	21	14

Kaynak: TÜİK, www.tuik.gov.tr, (Erişim Tarihi 20.07.2015)

Okullaşma oranı açısından OECD ve AB ortalamalarının gerisinde kalan Türkiye için bölgesel ve cinsiyete dayalı farklılıklar da aşılması gereken önemli unsurlar olarak dikkate alınmalıdır.

4.2.6. İnovasyon ve Ar-Ge Faaliyetlerinin Artırılması

Türkiye açısından OGT problemi incelendiğinde, düşük verimli faaliyetlerden yüksek verimli faaliyetlere geçiş konusu tartışmaların merkezinde yer almaktadır. OGT’den kurtulmak için “yüksek teknoloji ürünler” üretmesi gereği tartışılan Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin Ar-Ge harcamaları önem kazanmaktadır. Türkiye’de yapılan Ar-Ge harcamalarının GSYİH’ye oranı 2012 yılı itibarıyla %1 oranına bile henüz ulaşmamıştır (Tablo 4.6). Bu oran gelişmiş ekonomilerde %3 civarında seyretmektedir.

Tablo 4.6. Araştırma Geliştirme Faaliyetleri İstatistikleri

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
GYİH/ Ar-Ge Harc. (%)	0,59	0,58	0,72	0,73	0,85	0,84	0,86	0,92	

Kaynak: TÜİK, www.tuik.gov.tr, (Erişim Tarihi 20.07.2015)

Ar-Ge harcamalarının tutarı kadar, bu harcamaların niteliği de oldukça önemlidir. Özellikle kamu kökenli Ar-Ge harcamalarının doğrudan ürün ve teknik gelişiminden ziyade yan alanlara ait genel araştırma faaliyetlerine saçılmakta olduğu söylenebilir. Bu noktada da şeffaflık ve sonuçlar üzerinden bir değerlendirme daha anlamlıdır.

4.2.7. Uzun Dönemli Teknoekonomi Politikaları Uygulanması

Türkiye'nin ve diğer OGT tartışmaları yürütülen ülkelerin durumlarından çıkışları için uzun erimli teknoekonomi politikaları uygulamaları gereklidir. Türkiye'de özellikle 1980 sonrası dönemde uluslararası ticari entegrasyon ve finansal liberalizasyon had safhaya ulaşmıştır. Uluslararası sermayeyle eklemlenme süreci aynı zamanda üretimin yapısında da bir takım değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Global ölçekte kapitalist üretimin düzensiz ve yaygın işbölümünde Türkiye, gelişmiş ülkelerle az gelişmiş ülkeler arasında bir konumda konuşlanmıştır. Bu ikili yapı kimi zaman hammadde tedarikçisi ve genellikle ucuz işgücü deposu olarak görünür olmakta iken bazı durumlarda da yerli sermayeyle uluslararası sermaye arasındaki anlaşmalar ve birleşmelerle üretim hattını yaygınlaştırmıştır²⁶.

Türel'e göre²⁷ gelişmekte olan ülkelerin (ticarete ve yabancı sermaye hareketlerinde daha elverişli şartlara erişebilecekleri beklentisi veya şantajı ile) benimsedikleri fikri mülkiyet hakları rejimi (örneğin Türkiye'deki 5101 sayılı (Mart 2003) ve 5117 sayılı (Nisan 2004) Kanunlar), yerli girişimcilerden daha çok uluslararası girişimcileri kayırmakta ve onların fikri mülkiyet haklarını güvenceye almaktadır. Bu rejim bağlamında gelişmekte olan ülkelerin kopya, taklit ve tersine mühendisliği içeren teknoloji transfer yöntemlerini kullanma yolu hemen hemen kapanmıştır.

Türkiye, uluslararası tekellerin fikri ve sınai gücünü sürdürmesini garanti altına alan ticaret anlaşmalarına taraf olma ve dolayısıyla bu metinleri ulusal mevzuat haline getirme konusunda benzer konumdaki ülkeler ve hatta birçok gelişmiş ülkeden çok daha istekli politikalar yürütmüştür. Bu politikaların bir sonucu olarak ülke içerisinde hem üretimin teknik bilgisinin yaygınlaşması hem de sermayenin tabana yayılmasında sorunlar ortaya çıkmaktadır. Sermayenin ve teknik bilginin tabana yayılmasını engelleyen tahkim yasaları, ülkenin uzun dönemli ve sürdürülebilir bir teknolojik gelişim içerisine girmesi önündeki en önemli engeldir²⁸.

²⁶ Alçın, a.g.k., s.144.

²⁷ Oktar Türel, "Türkiye'de Sanayi Politikalarının Dünü ve Bugünü", Bildiri, TMMOB Sanayi Kongresi, Ankara 2007.

²⁸ Alçın, a.g.k., s.145-146.

OGT'den kurtulmak için, ülke içerisinde yerel gelişim dinamiklerinin desteklenerek merkezi yönetim anlayışının yumuşatılması gerekmektedir. Ulusal İnovasyon Sistemi (UİS) gibi bütünlük politikalar, ülkenin sahip olduğu potansiyelinin niteliği ve olası gelişim dinamikleri doğru ve yeterli ölçüde etüt edilmeden uygulandığında, yerel fırsatlar ve bölgesel gelişim olanakları ile küçük sermaye gruplarının belirlenmiş hedeflerle uyumlu bir üretim biçimini içselleştirerek uygulamaları beklenemez.

Son dönemde UİS'in özellikle bilginin ve dolayısıyla sermayenin tekelleşmesi konusunda olumsuz örnekler oluşturması sebebiyle –ona bir alternatif olarak- Bölgesel İnovasyon Stratejisi (Regional Innovation Strategies) tartışılmaktadır²⁹. BİS ile birlikte bölgelerde oluşturulan kuluçka merkezlerinde, Ar-Ge faaliyetleri ortak bir bilgi havuzuna dönüştürülerek, ortaya çıkan üretim bilgisi yerel sermayenin -bölgesel öncelikli alanlarda- gelişimini ve rekabet gücünü destekleyecek faaliyetler sürdürülür.

1990'ların ortasında tartışılmaya başlanan Bölgesel İnovasyon Stratejileri (BİS), özellikle dünyanın gelişmekte olan bölgeleri için kamuda değer yaratımı ve rekabet edilebilirlik bağlamında önemli avantajlar sunmaktadır.

5. Sonuç

Orta Gelir Tuzağı diye adlandırılan kavram özellikle gelişmekte olan ülkeler için önemli bir tartışma konusu haline almıştır. OGT ile ilgili değerlendirme yaparken sadece kişi başına gelir rakamları ile analiz yapmak yeterli değildir. OGT'den çıkış üzerine yapılan tartışmalar ağırlıklı olarak; makroekonomik istikrar, ülke ekonomisinin üretim yapısı, işgücü niteliği ve verimlilik gibi konular ile teknoekonomi politikalarının başarısı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Türkiye ekonomisi için yapılan OGT tartışmalarının bir yönü, ülkenin OGT'ye düşüp düşmediğine odaklanırken esas tartışma OGT'den nasıl çıkabileceği üzerinedir.

Bu çalışmada, Türkiye'nin OGT'ye düşmekte olmasının sebepleri ve bu konudan çıkış için değişim gereken politikaları incelenerek, konuyla ilgili temel değerlendirme ve öngörülerde bulunulmuştur. Buna göre; Türkiye ekonomisinde büyümenin hızlı ve istikrarlı hale gelmesi, bütünlük teknoekonomi politikaların uygulanır hale gelmesi, dış ticarete yeni ürün ve pazar olanaklarının geliştirilmesi, yatırımların ulusal niteliğinin artırılması, beşeri sermaye potansiyelinin güçlendirilmesi yönünde politikalar izlenmesi, sermayenin ve bilginin yerelleşmesi için adımların atılması ve sektörel gelişimin niceliksel değil niteliksel olarak sağlanması gerektiği sonuçlarına varılmıştır.

²⁹ Sinan Alçın ve S. Tiryakioğlu, M., "Regional Innovation Strategies" **Sustainable Economic Development and the Influence of Information Technologies: Dynamics of Knowledge Society Transformation** içinde Ed: M. Zihni Tunca. USA: IGI Global Press., 2010. s.253-269.

Kaynakça

- ALÇIN, Sinan **Teknolojik Determinist Kalkınma Aracı Olarak Teknoekonomi Politikaları**, Tarem Yayınları, İstanbul, 2010.
- ALÇIN, Sinan, Tiryakioğlu, M., “Regional Innovation Strategies” **Sustainable Economic Development and the Influence of Information Technologies: Dynamics of Knowledge Society Transformation** içinde Editör: M. Zihni Tunca. USA: IGI Global Press., 2010, s.253-269.
- BUGÜN Gazetesi, Ekonomi Sayfası, <http://ekonomi.bugun.com.tr>, (Erişim Tarihi 01.10.2014)
- BÖLÜKBAŞ, N.S. “Sermaye Verimliliği ve Toplam Faktör Verimliliği Hesaplanması: Ülkeler Arası Karşılaştırılmalı Bir Analiz”, Kalkınmada Anahtar Verimlilik, Kasım 2011 Sayı 275, <https://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/news/sermaye-verimliliği-ve-toplam-faktor-verimliliği-hesaplanması-ülkeler-arası-karsilastirmali-bir-analiz/197>, (Erişim Tarihi 24.07.2015)
- DELİKTAŞ, E., “Türkiye Özel Sektör İmalat Sanayinde Etkinlik ve Toplam Faktör Verimliliği Analizi”, **ODTÜ Gelişme Dergisi**, 29 (3-4), 2002, ss.247-284.
- DÜNYA BANKASI, <http://data.worldbank.org/indicator/NV.SRV.TETC.ZS/countries/all?display=graph> , (Erişim Tarihi 20.07.2015)
- CAI, F, ”Is There a “Middle-Income Trap?” Theories, Experiences and Relevance to China”, **China&World Economy**, Vol.20, No.1, 2012. s.49-61.
- DEMİR, R., **Osmanlılar’da Bilimsel Düşüncenin Yapısı**, Ankara: Epos Yayıncılık, 2001.
- EICHENGREEN, B., “Escaping the Middle Income Trap”, http://www.kansascityfed.org/publicat/sympos/2011/Eichengreen_final.pdf, (Erişim Tarihi: 05.01.2015)
- FELİPE J, Abdon A. ve Utsav K, “Tracking the Middle-income Trap: What Is It, Who Is in It, and Why?” **Levy Economics Institute Working Paper**, No:715, 2012.
- GÖKER, A. “Niçin Bilim ve Teknoloji Politikası, Tarihsel Gelişim, Dünya Örnekleri ve Türkiye”, Bildiri. TÜBİTAK Bilim Kurulu Toplantısı, Ankara, 1998. <http://www.inovasyon.org/html/AYK.BilimKuruluSunus98.htm>, (Erişim Tarihi 15.11.2014)
- GÜLEÇ, K., **Türkiye’de ve Dünyada Teknolojik Gelişmeler**, Ankara: DPT Yayınları, 1994.
- GÜRSEL S, Soybilgen B, “Türkiye Orta Gelir Tuzağının Eşiğinde”, Betam Yayınları, No: 154, 2013.
- KHARAS, H. ve Kohli, H., ”What Is the Middle Income Trap, Why do Countries Fall into It, and How Can It Be Avoided?”, **Global Journal of Emerging Market Economies**, 2011. s. 281-289.
- KRUGMAN, P. “The Myth of Asia’s Miracle”, **Foreign Affairs**, November-December, 1994.

-
- OECD. “**Reviews of National Science and Technology Policy: Turkey**”. No: 1468. Paris: OECD, 1996.
- OHNO, K., “Avoiding the Middle-Income Trap: Renovating Industrial Policy Formulation in Vietnam”, **ASEAN Economic Bulletin**, Vol. 26, No. 1, 2009, s.25-43.
- ORTA VADELİ PROGRAM (2015-2017) [http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Duyuru%20ve%20Haberler/Attachments/628/Orta%20Vadeli%20Program%20\(2015-2017\).pdf](http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Duyuru%20ve%20Haberler/Attachments/628/Orta%20Vadeli%20Program%20(2015-2017).pdf) Erişim: 15.11.2014.
- ROBERTSON, Peter E., Longfeng, Ye, “On the Existence of a Middle Income Trap”, **Economic Discussions Working Papers**, No:12-13, 2013.
- ROSTOW, R.W., **İktisadi Gelişmenin Merhaleleri**. çev: Erol Güngör, 2. Baskı, Kalem Yayınları, İstanbul, 1980.
- SAYGILI, Ş., Yurtoğlu, H., Cihan, C., **Türkiye Ekonomisinde Sermaye Birikimi, Büyüme ve Verimlilik:1972-2000**, DPT Yayınları, Yayın No: 2665, 2002.
- SHIMELSE, A. ve Dadush, U., “A new measure of the global middle class”, <http://www.voxeu.org/article/new-measure-global-middle-class> (Erişim Tarihi 14.11.2014)
- SOLOW, R.M. “Technical Change and The Aggregate Production Function”, **The Review of Economics and Statistics**, Vol. 39, No.3, 1957.
- TUNCER, İ. ve Özügürlü, Y., “Türkiye Ekonomisinde Büyüme ve Sektörel Üretkenlik Analizleri: Bölgesel Karşılaştırmalar 1980-2000”, **İİF Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 240, Yıl: 2006.
- TURANLI, R. ve Sarıdoğan, E., **Küresel Rekabet Gücü ve İktisadi Refah İçin Bilim-Teknoloji-İnovasyon Temelli Ekonomi ve Toplum**, İTO Yayınları, 2010.
- TÜBA, **Geçmişten Geleceğe Türk Bilim ve Teknoloji Politikaları**, Ankara: TÜBA Yayınları, 2005.
- TÜREL, O., “Türkiye’de Sanayi Politikalarının Dünü ve Bugünü”, Bildiri, Ankara, TMMOB Sanayi Kongresi, 2007.
- TÜRKİYE İHRACATÇILAR MECLİSİ (TİM), www.tim.gov.tr
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu Web Sitesi), www.tuik.gov.tr
- U.S. Department of Commerce Bureau of Economic Analysis, www.bea.gov
- VERGİL H. ve Abasız T., “Toplam Faktör Verimliliği, Hesaplanması ve Büyüme İlişkisi: Colins Bosworth Varyans Ayrıştırması,” **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** (16), 2008.
- YELDAN E., Taşçı K., Voyvoda E. ve Özsan, M.E., “Orta Gelir Tuzağından Çıkış: Hangi Türkiye”, **Türkonfed**, 2012.
- WOO, W.T., “China meets the middle income trap: the large potholes in the road to catching-up”, **Journal of Chinese Economic and Business Studies**, Vol. 10, No.4, 2012. s.313-336.
- WORLD DEVELOPMENT REPORT 2013, <http://data.worldbank.org/>, (Erişim Tarihi 12.06.2014)